Нявумольна жорсткім лёсам было наканавана смаргонскай зямлі і людзям перажыць крывавую трагедыю напачатку 20 стагоддзя. З верасня 1915 да лютага 1918 года тут праходзіў пярэдні рубеж руска-германскага фронту. У эпіцэнтры жорсткіх баёў аказаўся і 16-тысячны горад Смаргонь, які быў ушчэнт разбураны і зруйнаваны. Часопіс "Огонек" (сакавік 1916 г.) змясціў фотаздымкі разбурэнняў і руінаў Смаргоні, а рэпартаж з месца падзей аўтар назваў "Мёртвы горад".

Уваход у мемарыяльную зону (капліца).

Крылаты геній салдацкай славы.

Салдаты П...

Рэха далёкай вайны

І гэта была жудасная праўда. Калі пасля заключэння Рыжскага мірнага дагавора ў 1921 годзе горад Смаргонь увайшоў у склад Польскай дзяржавы – тут было толькі 154 жыхары.

810 дзён і начэй ішлі на смаргонскай зямлі жорсткія, крывапралітныя баі паміж рускай і нямецкай арміямі. Тут геройчна загінулі тысячы абаронцаў Айчыны – рускіх, беларусаў, украінцаў, прадстаўнікоў іншых народаў тагачаснай Расіі. Цяперашнія сведкі далёкай той вайны – шматлікія жалезабетонныя доты і бліндажы, шрамы траншэй і варонкі акопаў, крыжы і камяні брацкіх салдацкіх магіл... Час і стыхія прыроды бязлітасна ўладараць над гэтымі помнікамі – няўмольна сціраюць іх з твару зямлі. Адышлі ў свет іншы непасрэдныя ўдзельнікі і сведкі крывавай той бойні. Згасае, сціраецца памяць людская...

Але ва ўсе часы і вякі былі, ёсць і будуць людзі, апантаныя высакародным клопатам захаваць і перадаць нашчадкам гістарычную праўду лёсавызначальных падзей. З гэтай няўрымслівай кагорты і наш сучаснік, былы вайсковец-камандзір, палкоўнік запасу Уладзімір Мікалаевіч Лігута. Менавіта ён стварыў у Смаргоні "Ваенна-гістарычны цэнтр", сабраў багацейшы фактурны матэрыял па перыяду ваеннага процістаяння 1915-1917 гадоў на руска-германскім фронце пад Смаргонню і першым вылучыў ідэю ўвекавечыць славу і памяць, гераізм і трагізм мужных абаронцаў Айчыны.

Тая ідэя знайшла разуменне і падтрымку раённага і абласнога выканаўчых камітэтаў, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Для ажыццяўлення высакароднай мэты быў аб'яўлены рэспубліканскі конкурс эскізнага праекта мемарыяльнага комплексу па лініі супрацьстаяння ў Першую сусветную вайну 1915-1917 г. г. у г. Смаргонь. Пераможцам конкурсу выйшаў аўтарскі калектыў пад кіраўніцтвам скульптара Анатоля Арцімовіча. У складзе гэтай творчай групы працуе і наш знакаміты зямляк, ганаровы грамадзянін Смаргоні, скульптар Уладзімір Церабун.

У студзені 2007 года пасля далейшай распрацоўкі праект мемарыяльнага комплексу быў прадстаўлены Рэспубліканскаму мастацка-экспертнаму савету па мануметальнаму і манументальна-дэкаратыўнаму мастацтву. Савет адобрыў прапанаваную канцэпцыю. А сёлета ў верасні мастацка-экспертны савет разгледзеў і прыняў да выканання ўжо канчатковы варыянт праекта мемарыяльнага комплексу.

У аснову канцэптуальнага рашэння будучага мемарыяла пакладзены кампазіцыйны трыпціх, які сваёй ідэйнай задумай перасякае горад з усходу на захад, расстаўляючы акцэнты па лініях граніц горада і яго цэнтральнай частцы ў адпаведнасці з гістарычнымі падзеямі.

Загалоўная частка мемарыяльнага комплексу размесціцца ў парку "Перамогі" па вул. Камінскага з граніцамі па вул. Іванова і да вадаёма праз паркавую зону. Аснову рашэння складае тут скразная алея плакучых вербаў праз усю тэрыторыю парку, на якую нібыта нанізваюцца элементы знакаў памяці.

У цэнтральнай частцы кампазіцыі размесціцца круг, дзе на велічнай глыбе будзе ўстаноўлена скульптурная кампазіцыя "Крылаты геній салдацкай славы" – помнік абаронцам Айчыны, як сімвал памяці пра тых, хто аддаў сваё жыццё за Радзіму. Дапоўняць цэнтральную частку дзве бронзавыя скульптуры: "Салдаты Першай сусветнай" і "Бежанцы". Завершыць алею памяці камень з тэкстам звароту да нашчадкаў.

Другая частка мемарыяльнага комплексу складаецца з 9 памятных знакаў, выробленых з граніту і бронзы. На знаках размесціцца тэкст з рэльефамі падзей той далёкай вайны. Усе 9 знакаў будуць размешчаны па лініі супрацьстаяння па вуліцах Цыялкоўскага, Камінскага, Сінкевіч, Танкістаў, Кірава, 53, Савецкай, Перамогі (перакрыжаванне), Трактарнай, 24, Коласа, Камсамольскай (перакрыжаванне), Аўтамабільнай, Чыгуначнай (перакрыжаванне), Гагарына.

Трэцяя частка мемарыяльнага комплексу размесціцца ў заходнім баку горада паблізу вёскі Хадакі, на аўтамагістралі Вільнюс-Мінск. Месца размяшчэння гэтай часткі комплексу вызначана гістарычным матэрыялам. Непадалёку ад аўтамагістралі знаходзяцца сведкі падзей той вайны – фартыфікацыйныя збудаванні з 12 нямецкіх дотаў, што захавалі свой бетонны вобраз страху і насілля над чалавекам. Праект прадугледжвае ачыстку падыходаў да іх, добраўпарадкаванне тэрыторый, уключаючы стаянкі аўтатранспарту. Паміж дотамі будзе пракладзена сцяжына-звязка.

Завяршаючым акцэнтам комплексу стане скульптурная кампазіцыя "Праклянцце вайне", устаноўленая ля аўтамагістралі Вільнюс-Мінск: салдат на брустверы, утыркнуўшы вінтоўку штыком у зямлю і падняўшы рукі ў неба, шле гнеў, праклён і пратэст вайне.

Такім чынам, увесь мемарыяльны комплекс дазволіць адлюстраваць не толькі гісторыю барацьбы рускага і беларускага, іншых народаў з ворагам у гады Першай сусветнай вайны - ён будзе абуджаць і ўзмацняць пратэст чалавецтва супраць любой вайны, заклікаць да міру і спакою на шматпакутнай нашай зямлі.

Як жа рухаецца гэта высакародная справа далей, што ўжо практычна зроблена і што робіцца цяпер?

Расказвае галоўны спецыяліст аддзела архітэктуры і будаўніцтва райвыканкама Аляксандр Бажыдай – прадстаўнік інтарэсаў мясцовай улады ў гэтай справе і гарачы прыхільнік адраджэння гістарычнай праўды і памяці мінулага роднай зямлі:

- У чэрвені гэтага года Савет Міністраў Саюзнай дзяржавы прыняў Пастанову №25 "Аб увекавечанні памяці абаронцаў Айчыны". На падставе гэтага дакумента з бюджэту Саюзнай дзяржавы выдзелена 1 мільярд 815 мільёнаў рублёў на выкананне скульптурных кампазіцый. Заказчыкам работ па стварэнні мемарыяльнага комплексу выступае Міністэрства культуры рэспублікі, выканаўцам – мастацкае ўнітарнае прадпрыемства "Скульптурны камбінат" г. Мінска, атрымальнікам работ – Смаргонскі райвыканкам. Прадстаўнікі названых бакоў заключылі дагавор, які абумоўлівае і юрыдычна рэгулюе ўсе пытанні, што непасрэдна датычаць арганізацыі і ходу работ па стварэнні мемарыяльнага комплексу.

Цяпер творчая група ў складзе скульптараў Анатоля Арцімовіча, Уладзіміра Церабуна, Ігара Арцімовіча, архітэктара Андрэя Жылінскага і дызайнера Вячаслава Ладынева выробляе скульптурныя кампазіцыі ў мяккім матэрыяле (гліна) у натуральную велічыню, якія перадаюцца скульптурнаму камбінату для адліўкі ў бронзе. Работа выконваецца ў дакладнай адпаведнасці з каляндарным графікам і прымаецца асобна па кожнай скульптурнай кампазіцыі. Яна будзе поўнасцю завершана сёлета, да 31 снежня.

Адначасова распачата работа па праектаванні паркавай зоны. Раённы выканаўчы камітэт перадаў функцыі заказчыка праекта ўпраўленню капітальнага будаўніцтва, а выканаўцам праектных работ вызначаны інстытут "Гроднаграмадзянпраект". Фінансаванне праектных работ і добраўпарадкавання мемарыяльнай зоны парку, якая займе плошчу каля 15 гектараў, прадугледжана з мясцовага бюджэту. За зімовы час праектная дакументацыя павінна быць падрыхтавана і перададзена заказчыку, а з прыходам вясны ў парку "Перамогі" распачнуцца шырокамаштабныя пераўтварэнні ў імя славы і памяці геройчна загінуўшых на смаргонскай зямлі абаронцаў Айчыны.

Іван ЛАЗУТА.

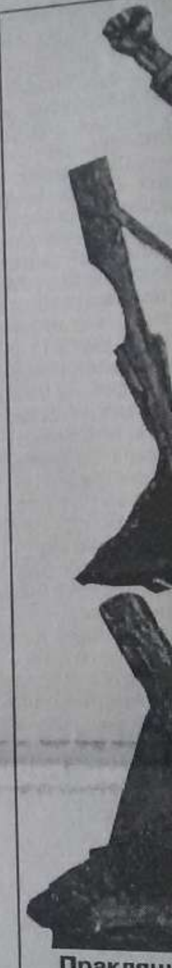

Праклящ...